

***X Всеукраїнська
науково-практична
конференція***

**ОСОБИСТІСТЬ У КРИЗОВИХ
УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ
СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ**

12-13 листопада 2025 р.

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Суми 2025

УДК: 159.923:[316.4(082)+316.613.5]
ББК 88.372я431
О 72

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (протокол № 4 від 24 листопада 2025 р.).

Редакційна колегія:

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Вертель Антон Вікторович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Дворніченко Лариса Леонідівна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Єрмакова Наталія Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Пасько Катерина Миколаївна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Пухно Світлана Валеріївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Усик Дмитро Борисович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

О 72 Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 листопада 2025 року), м. Суми / Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025. 452 с.

Збірник містить матеріали Х Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя», що висвітлюють теоретичні та практичні результати досліджень проблем особистості в контексті її життєвого шляху, в умовах особистісних, міжособистісних і суспільних криз.

Особливу увагу приділено питанням збереження психічного здоров'я та надання психологічної допомоги людині в консультативно-терапевтичній практиці в умовах війни.

© Колектив авторів, 2025
Видано в авторській редакції
© СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025

<i>Сущенко О. М.</i>	діяльності лікарів ветеринарної медицини Моніторинг якості надання послуг раннього втручання: категорія, оцінка, вдосконалення	354
<i>Тверезовська О. М.</i>	Шляхи оптимізації життєвих перспектив молоді в умовах військової агресії в Україні	356
<i>Тверітнікова К. А.</i>	Практичні аспекти підтримки соціально-психологічної адаптації учнів до змішаного навчання засобами розвитку емоційного інтелекту	358
<i>Трипольська С. В.</i>	Збереження та зміцнення психічного здоров'я в умовах воєнних викликів	359
<i>Шеремет В. В.</i>	Порушення сну як прояв пролонгованої психотравми: діагностика та допомога	361
<i>Яланська В. В.</i>	Нейрокорекція та її вплив на розвиток дітей з РАС	363

Розділ 4. Особистість в особливих умовах життєдіяльності

<i>Андрущенко Р. В.</i>	Особливості прояву посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у студентської молоді, яка пережила бойові дії/окупацію	365
<i>Баталіна І. В.</i> <i>Єльчанінова Т. М.</i>	Психологічний супровід батьків, які виховують дітей з розладами аутистичного спектру в умовах безпекового стресу харківської області	366
<i>Блажків І. І.</i>	Особливості психологічної адаптації українських біженців в США	368
<i>Будко Н. В.</i>	Характеристика проявів адаптаційного потенціалу військовозобов'язаних, призваних до лав ЗСУ під час воєнного стану	371
<i>Ващенко В. Р.</i>	Соціально-психологічні особливості переживання самотності осіб періоду ранньої дорослості (на прикладі біженців і емігрантів Німеччини)	373
<i>Ведмідь М. М.</i>	Психологічний супровід посттравматичного стресового розладу у чинних військовослужбовців	374
<i>Грабова А. В.</i>	Психологічні аспекти адаптації мігрантів у мультикультурному середовищі	376
<i>Євтєєва К. С.</i>	Особливості резильєнтності жінок, що проживають на територіях, на яких ведуться або велися бойові дії	377
<i>Кайдалова А. В.</i>	Роль вторинної травматизації дружин військовослужбовців у виникненні подружніх конфліктів та шляхи психологічної допомоги	380
<i>Кізелєва І. С.</i>	Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців звільнених в запас після бойових дій	382
<i>Комарницька Н.</i>	Психологічні особливості життєстійкості українських підприємців в умовах невизначеності	384
<i>Котелевець В. С.</i>	Емпіричне вивчення особливостей психологічної стійкості спортсменів	386
<i>Крамар Г. Є.</i>	Дослідження тривожності у підлітків, які проживають у прифронтових зонах: вплив хронічного	387

деструктивні наслідки для міжособистісних стосунків. Крім того, наслідки пережитого бойового досвіду можуть проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу. Згідно з дослідженнями, особи з посттравматичним стресовим розладом у 100% випадків відчувають психологічні проблеми у взаєминах з оточенням, особливо з членами родини.

Період соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, демобілізованих після участі у бойових діях, є складним процесом пристосування до нових умов життя. Пережитий досвід під час військової служби впливає на їхній психологічний стан, однак сім'я відіграє ключову роль у підтримці під час складного періоду адаптації. Визначені стратегії сприятимуть глибшому розумінню сфер підтримки, необхідних колишнім військовослужбовцям. Впровадження запропонованих рекомендацій позитивно вплине на взаємини між усіма зацікавленими сторонами та сприятиме ефективній соціально-психологічній адаптації.

Комарницька Наталія Іванівна

студентка Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка (м. Тернопіль),
науковий керівник: д. психол. н., професор М. О. Орап

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМИЦЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Проблема невизначеності як суспільного явища та психологічного феномену стає все більш актуальною у зв'язку як із тенденціями загальносвітового прогресу, так і у зв'язку із війною в Україні. Сучасні дослідження, підкреслюючи, що світ характеризується невизначеністю, нелінійністю та багатовимірністю, активно вивчають власне здатність людини приймати цю невизначеність і функціонувати, не знижуючи ефективності життєдіяльності. Вважаємо за необхідне підкреслити, що ми у нашому дослідженні розуміємо невизначеність, услід за А. Куровою як незавершеність процесу сприйняття або пізнання будь-чого, яка проявляється у ситуаціях, коли людина зіштовхується із браком, нечіткістю або суперечливістю інформації, яка надходить ззовні. Актуальні умови суспільного розвитку зумовлюють актуалізацію психологічних досліджень концепту «толерантність до невизначеності», як особистісного конструкту, який визначає специфіку діяльності і психічних станів людини у невизначених, багатозначних ситуаціях (І. Томаржевська) та взаємодіє з різними аспектами особистісних характеристик, зокрема, з стресостійкістю (П.Лушин), ефективністю діяльності (О. Кокун). На думку А.І.Гусєва толерантність до невизначеності є багаторівневим та багатовимірним особистісним конструктом, який може бути віднесений до інтегральних характеристик особистості та є фактором розвитку ідентичності особистості. Практична значимість конструкта «толерантність до невизначеності» обумовлена ресурсною складовою із забезпечення особистості життєстійкістю, життєздатністю, здатністю ефективно приймати рішення та

зберігати продуктивну активність, досягати успіху та справлятися з складними життєвими ситуаціями. Проте, питання на кшталт того, чи може людина почуватися суб'єктивно благополучною, спокійною в умовах невизначеності та як впливають на це компоненти її життєстійкості – залишається актуальним, дискусійним і недостатньо вивченим.

Феномен життєстійкості у його «класичному» розумінні за С. Мадді передбачає взаємопов'язане функціонування трьох складових: залученості, контролю та прийняття ризику. С. Мадді підкреслює важливість вираженості всіх трьох компонентів для збереження здоров'я, оптимального рівня працездатності та активності в стресогенних умовах. Як зазначає українська дослідниця Т. Титаренко, життєстійкість особистості – це вміння, яке можна і потрібно розвивати для того, щоб ефективно існувати всупереч життєвим перешкодам та труднощам, а також зберігати баланс між пристосуванням до нових вимог та прагненням жити гармонійно, повноцінно.

Професор клінічної психології Колумбійського університету Джордж Бонанно (G. A. Bonanno), досліджуючи детермінанти життєстійкості, виявив найбільш істотне вміння, що характеризує життєстійку особистість. Такою характеристикою виявилась адаптивність. Життєстійкий – це не той, хто виходить із незворушним виглядом із будь-якої ситуації, а той, хто здатний подолати проблему із найменшими втратами і якнайшвидше відновити рівновагу. Подібний підхід зустрічаємо і в сучасній українській дослідниці Т. Майстренко, котра до складових життєстійкості додала і життєздатність як здатність ефективно розв'язувати життєві завдання, і резильєнтність, і стресостійкість, що, безперечно, сприяє підвищенню адаптивного потенціалу особистості. Важливим для нашого дослідження результатом наукових розвідок Т. Майстренко вважаємо акцентування і долучення до складових життєстійкості «сенсожиттєвої наповненості», під чим авторка має на увазі здатність особистості знаходити нові сенси та цінності у змінюваній реальності. Вважаємо, що саме у ситуації невизначеності здатність людини зберігати свої смисли та віднаходити перспективи їх розвитку у нових умовах є істотним показником і характеристикою життєстійкості особистості.

Специфіка життєстійкості саме у процесі професійної діяльності є предметом досліджень українського психолога О.Кокуна. Як зазначає дослідник, професійна життєстійкість передбачає здатність фахівця протистояти несприятливим умовам на роботі, запобігати розвитку професійної дезадаптації, водночас здійснюючи своє професійно-особистісне зростання. У кожній з трьох складових професійної життєстійкості автор виокремлює емоційні, мотиваційні, соціальні та професійні компоненти.

Відтак, досліджуючи специфічні характеристики життєстійкості українських підприємців, ми будемо спрямовувати науковий пошук на діагностику професійної життєстійкості та рівня толерантності до невизначеності, а також професійну самоефективність та рівень стресостійкості як фактори, які є тісно взаємопов'язаними із рівнем життєстійкості саме в умовах ситуації невизначеності.